

Kleinste Jagers langs de Zuid-Kennemerlandse kust

Steve Geelhoed

Inleiding

De meeste lezers zullen zich het artikel van Berry van der Hoorn in *Fitis* 33(4) over een Kleinste Jager bij de zeetrektelepost op 11 oktober 1997 wel herinneren. Bijna een jaar later was het hier weer raak; weer een juveniel exemplaar dat rond de telpost bleef hangen. Op Berry na weer dezelfde waarnemers. En weer de aanleiding tot een stukje. Nu geen anekdote, maar een stuk waarin de waarnemingen van de Kleinste Jager in Zuid-Kennemerland op een rij worden gezet.

Voor dit overzicht heb ik het waarnemingenarchief van de VWG geraadpleegd. Vervolgens heb ik mijn boekenkast omgegooid om te kijken wat anderen over Kleinste Jagers op papier hebben gezet.

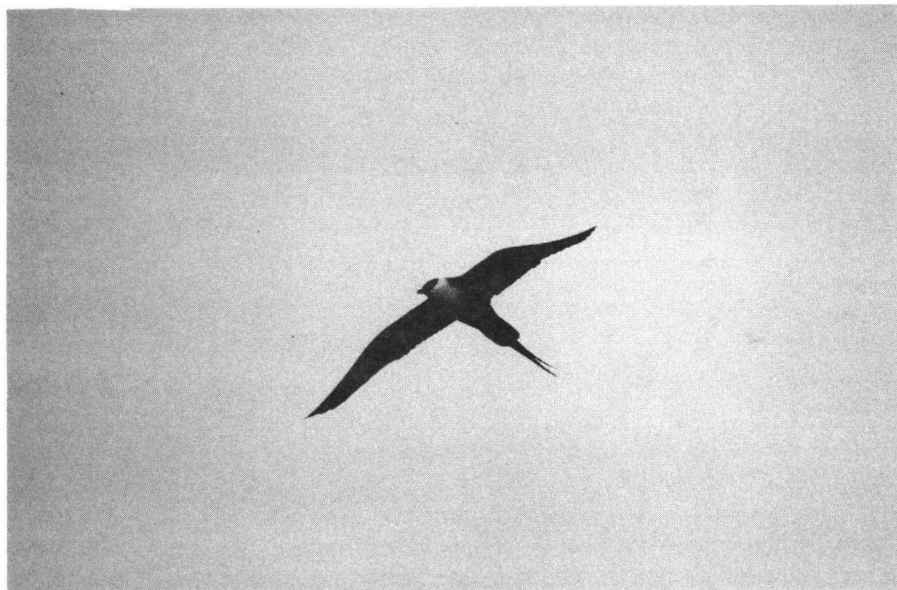
Voorkomen in de wereld

Het broedgebied van de Kleinste Jager ligt in de toendra en andere open gebieden rondom de Noordpool met een zwaartepunt in de voormalige USSR, Alaska en Canada. Schattingen van de populatiegrootte in deze gebieden zijn grof en liggen in de orde van grootte van enkele tienduizenden paar (Furness, 1987). Meer naar het zuiden, met de Noorse Hardangervidda als zuidelijkste broedgebied, komen lagere aantallen voor. Ook uit de relatief goed onderzochte Zweedse en Noorse broedgebieden ontbreken nauwkeurige schattingen van het aantal broedvogels. Zo wordt de populatie voor beide landen begroot op respectievelijk 10000 en 1000 à 10000 paar (Hagemeyer & Blair, 1997). Al met al wordt de omvang van de gehele wereldpopulatie geschat op enkele tienduizenden en mogelijk enkele honderdduizenden paartjes (Furness, 1987).

Na het broedseizoen worden de broedgebieden vanaf augustus verlaten om op visrijke (zee)wateren op het zuidelijk halfrond te overwinteren. Het idee is dat Kleinste Jagers direct naar de Atlantische Oceaan vliegen en ten westen van Groot-Brittannië zuidwaarts trekken. De Noordzee wordt daarbij door de meeste vogels gemeden. Eind september bereiken de eerste vogels de over-

winteringsgebieden. Twee maanden later worden daar de hoogste aantallen overwinteraars vastgesteld. "Onze" vogels blijven in de Benguelastroom ter hoogte van Namibië. Andere belangrijke overwinteringsgebieden liggen voor de westkust van Zuid-Amerika en in de omgeving van de Falklands. Deze gebieden herbergen waarschijnlijk vooral vogels uit Alaska en Canada (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1982).

De ontruiming van de wintergebieden begint eind maart-begin april. In Zuid-Groenland arriveren de eerste volwassen vogels eind mei in het broedgebied, de meeste pas half juni. Afhankelijk van de sneeuwbedekking vestigen ze een territorium of vliegen weer naar de zee. Territoriale paartjes blijven tot half augustus in hun broedgebied. Onvolwassen vogels (derde kalenderjaar) arriveren vaak pas eind juni in het noorden. In de loop van juli ontstaan rondzwervende groepen, die bestaan uit onvolwassen vogels en volwassen niet-territoriale vogels (De Korte, 1986).

Deze adulte lichte fase Kleinste Jager is in de zomer van 1995 gefotografeerd op IJsland, waar de soort normaliter geen broedvogel is. De meerderheid van de in Zuid-Kennemerland waargenomen vogels betreft juveniele exemplaren. Foto: Steve Geelhoed.

Voorkomen in Zuid-Kennemerland

In de Avifauna (Geelhoed et al., 1998) heeft de Kleinste Jager de status van onregelmatige gast. Waarnemingen zijn dan ook schaars. Tot eind 1998 zijn sinds 1900 slechts 26 waarnemingen uit de regio bekend. De eerste waarneming dateert van 28 september 1919: een vondst op het strand bij Zandvoort. Het duurt ruim veertig jaar tot de tweede waarneming wordt gedaan: 25 september 1960 weer een vondst, ditmaal op het strand tussen Zandvoort en IJmuiden. Twaalf jaar later worden de eerste waarnemingen van een levende vogel gedaan: 22 en 23 oktober 1972 een exemplaar tussen Pamassia en IJmuiden. De tweede waarneming van een levende Kleinste Jager laat slechts negen jaar op zich wachten: 25 oktober 1981 een juveniel bij de Zuidpier. Daarna neemt het aantal waarnemingen sterk toe (tabel 1). In de jaren negentig worden Kleinste Jagers echter nog steeds niet ieder jaar gezien. Voorlopig is 1998 met vijf vogels het beste jaar.

In tegenstelling tot pakweg twintig jaar geleden betreft het merendeel van de waarnemingen tegenwoordig levende vogels. Het aantal vondsten is in de loop der decennia niet toegenomen. De eerste vondst in de jaren negentig moet zelfs nog plaatsvinden.

Tabel 1. Verdeling van het aantal waargenomen Kleinste Jagers per tijdvak.

Periode	Dood	Levend	Totaal
1900-59	1	0	1
1960-69	3	0	3
1970-79	1	2	3
1980-89	2	5	7
1990-98	0	12	12
Totaal	7	19	26

Kleinste Jagers worden gedurende een korte periode van het jaar gezien. Alle waarnemingen van levende vogels vallen tussen 22 augustus en 30 oktober. Afgezien van twee waarnemingen in augustus zijn de waarnemingen vrijwel gelijk over september en oktober verdeeld. Buiten deze periode is er één betrouwbare waarneming, namelijk een strandvondst op 14 november 1972. In het waarnemingenarchief zit één uitzonderlijke voorjaars-waarneming. Op 27 maart 1982 zouden twee vogels over de Kennemerduinen gevlogen zijn. Een beschrijving van de vogels kon helaas niet boven water gekregen worden.

De leeftijdsverdeling van de jagers is scheef. Van de op leeftijd gedetermineerde vogels (N = 17) was 71% in juveniel kleed, de overige volwassen. Waarnemingen van onvolwassen exemplaren ontbreken.

Waarnemingen van levende vogels komen uit de kuststrook en dan met name van de Zuidpier en de Bloemendaalse zeetrekelpost. Met uitzondering van een eerstejaars vogel in de AW-duinen komen alle vondsten van het strand.

Tot slot

Uit het voorgaande zal duidelijk zijn dat het aantal waarnemingen van Kleinste Jagers in de loop van der jaren is toegenomen. Weerspiegelt deze toename een verandering in het aantal Kleinste Jagers of is er sprake van een waarnemerseffect?

Er zijn jammer genoeg geen cijfers voorhanden om een langetermijnontwikkeling van de populatie te schetsen (Hagemeyer & Blair, 1997). Evenals bij de Middelste Jager zijn jaarlijkse verschillen in het aantal jongen voor de hand liggend. Tijdens het broedseizoen vormen lemmingen de belangrijkste voedselbron, waardoor het broedsucces van Kleinste Jagers sterk varieert (De Korte, 1986). De beschikbaarheid en het aantal lemmingen schommelt namelijk sterk. Het ene jaar vormen ze een "plaag", het andere jaar zijn de aantallen laag en blijven ze onbereikbaar onder het sneeuwdek. In slechte jaren (lang sneeuw, weinig lemmingen) kunnen Kleinste Jagers zelfs van broeden afzien. In goede lemmingjaren kan het aantal Kleinste Jagers als gevolg van een goed broedsucces hoog zijn. Als deze jaren samenvallen met "gunstige" winden kunnen er grote(re) aantallen in de zuidelijke Noordzee terecht komen, zoals in 1988 (Van der Ham, 1989) en 1994 (Winter et al., 1996) in Nederland gebeurde. Opvallend genoeg bestond de eerste influx grotendeels uit volwassen vogels en ging deze aan België voorbij. Daar werden in 1991 en 1994 echter grote aantallen vastgesteld (Vanloo, 1996; Willemys, 1992). Enige nuancering is op z'n plaats; in de genoemde jaren werden in beide landen rond de honderd vogels gezien. Met uitzondering van 1988 domineren juveniele vogels. In Nederland bedraagt het aandeel juvenielen minstens 70%, in België zelfs rond de 90%.

Gezien het voorgaande lijken oorzaken voor de toename van het aantal waarnemingen vooral gezocht te moeten worden bij de waarnemers. Ook vroeger zullen zo nu en dan grotere aantallen Kleinste Jagers in de Nederlandse kustwateren terecht gekomen zijn. In de tweede helft van de twintig-

ste eeuw nam het aantal vogelaars toe. Sinds de jaren tachtig is de kennis over de kleden van (onvolwassen) Kleinste Jagers bovendien toegenomen. Daarnaast wordt sinds 1986 regelmatig zeetrek geteld. De combinatie van systematisch tellen en de toegenomen kennis kan een groot deel van de toename van het aantal waarnemingen verklaren. In dertien jaar tijd hebben de Bloemendaalse zeetrekters ruim een derde van alle waarnemingen in de regio uit deze eeuw gedaan. Als ze blijven doortellen kan de Kleinste Jager in een volgende Avifauna misschien tot "doortrekker in zeer klein aantal" gepromoveerd worden.

Literatuur

- Furness, R.W., 1987. The Skuas. T & AD Poyser, Calton.
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E., van., Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- Glutz von Blotzheim, U.N. & Bauer, K.M., 1982. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 8/I. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Hagemeijer, W.J.M. & Blair, M.J., 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: their Distribution and Abundance. T & AD Poyser, London.
- Ham, N.F. van der, 1989. Influx of Long-tailed Skuas in the Netherlands in autumn 1988. *Sula* 3(4): 128-133.
- Korte, J. de, 1986. Aspects of the breeding success in tundra birds. Studies on Long-Tailed Skuas and waders at Scoresby Sund, East Greenland. Proefschrift, Amsterdam.
- Vanloo, E., 1996. Influx van de Kleinste Jager *Stercorarius longicaudus* tijdens het najaar van 1994 aan de Belgische Middenkust. *Mergus* 10(1): 18-25.
- Willemys, F., 1992. Kleinste Jagers *Stercorarius longicaudus* langs de Belgische kust tijdens het najaar van 1991. *Mergus* 6(4): 182-188.
- Winter, C.J.N., Geelhoed, S., Stegeman, L. & Woutersen, K., 1996. De trek van kust- en zeevogels langs de Nederlandse kust in 1994. *Sula* 10 (special issue): 1-40.

Steve Geelhoed, L.Springerlaan 300, 2033 TH Haarlem.